

Ed. van Thijn

Een congres kijkt in de toekomst

In september jl. bracht de 'International Political Science Association' 400 congresgangers in Genève bijeen om gedurende een viertal dagen onderwerpen als 'jeugd en politiek', 'decentralisatie', 'mensenrechten', 'pressiegroepen', 'partij-financiën', 'internationale organisaties', 'kiezersonderzoek', 'politiek leiderschap', 'federalisme', 'Hobbes en Locke', 'politieke voorspellingen' en 'de toepassing van kwantitatieve gegevens' te bespreken.

Aangezien de meeste onderwerpen tegelijkertijd op verschillende plaatsen werden afgehandeld, is het een congresbezoeker slechts gegeven om in een verslag maar op een enkel onderwerp wat nader in te gaan. In dit verslag zullen in het bijzonder de onderwerpen 'jeugd en politiek' en 'politieke voorspellingen' worden besproken.

De jonge kiezer in Engeland

Het onderwerp 'jeugd en politiek' had een twintigtal pre-adviseurs ertoe gebracht een *workingpaper* te produceren.

Een van de beste 'papers' stond op naam van *Philip Abrams en Alan Little*, die onder de titel '*Britain: Young Voters, Young Activists and the Irrelevance of Age*' een aantal opmerkelijke conclusies ter tafel brachten. Zij hebben een studie gemaakt van Engelse 21- tot 24-jarigen, de eerste kiesgerechtigden, volgens hen, die de crisis- en oorlogsjaren slechts van horen zeggen kennen, die zijn opgegroeid in de 'affluent society' en de welvaartsstaat als een vanzelfsprekendheid beschouwen. Een leeftijdscategorie, waarvan men zou mogen verwachten, dat zij de voorbode is van een nieuwe politieke generatie.

Nadere bestudering van de politieke opvattingen en gedragingen van deze leeftijdscategorie, vergeleken met die van andere categorieën, doet Abrams en Little echter concluderen, dat van een 'generatieverschil' weinig te bespeuren is. De mate van politieke geïnvolveerdheid en participatie, de politieke voorkeur en de waardering van partijen en politieke leiders wijkt bij de jonge kiezers niet noemenswaardig af. Wel zijn er belangrijke verschilpunten te

constateren in de belangstelling voor specifieke beleidspunten. Zo breken de jonge kiezers zich meer het hoofd over vraagstukken als de woon- en werkgelegenheid, terwijl de interesse van oudere kiezers meer uitgaat naar de kosten van levensonderhoud en de sociale voorzieningen.

Abrams en Little weigeren dit verschil in 'issue-orientation' echter toe te schrijven aan generatievorming. Veeleer hangt dit verschil in opstelling samen met het verschil in alledaagse problematiek die elke leeftijdsfase met zich brengt. Naarmate de jonge kiezer ouder wordt, verlegt zich zijn belangstelling. Abrams and Little concluderen dan ook, dat de jonge kiezers 'vote in the same way, for the same reasons and on the same basis of similar political attitudes, as the old'.¹

De beide pre-adviseurs komen, merkwaardigerwijs, tot een zelfde conclusie met betrekking tot de jonge politieke activisten. Merkwaardigerwij omdat men, gezien de radicale opstelling van de Young Socialists en de vele Ban-de-Bommers, met name in de Labour Party opmerkelijke generatieverschillen zou vermoeden.

Wat de verhouding tussen de Young Socialists en de Labour Party betreft gaat dit aardig op. De jongsocialisten zijn het vrijwel op geen enkel punt met de Labour Party eens, terwijl vooraanstaande Labourpolitici het 'jonge goedje' bij voorkeur uitmaken voor 'Mods and Rockers'. Maar, zo redeneren Abrams en Little, ook de jongsocialisten dragen te weinig bij tot een werkelijke politieke vernieuwing om van een nieuwe generatie te kunnen spreken.

De ambitieuzen onder de politieke jongeren die verder willen in

¹ Deze conclusie is overigens in tegenspraak met de bevindingen van een Australische rapporteur, die verschillen in 'issue-orientation' wel degelijk als een indicatie van een andersoortige politieke opstelling van permanente aard beschouwt. De 'nieuwe generatie' is een belangrijke inspiratiebron tot een accentverlegging in de aloude tegenstelling conservatisme vs. radicalisme. De klassieke, sterk op de gemeenschap gerichte, verschijningsvorm van deze tegenstelling (voor of tegen uitbreiding van sociale voorzieningen, meer of minder overheidsbemoeienis enz.) spreekt haar niet meer aan. Maar gestoken in een nieuw gewaad en sterk gericht op de ontplooiing van de individu (voor of tegen uitbreiding van gemeenschappelijke voorzieningen van onderwijs, cultuur, vrijetijdsbesteding, enz.), blijkt deze tegenstelling het nog uitstekend te doen. De 'nieuwe generatie', aldus deze auteur, is drager van een 'new radicalism' (Alan Hughes: *Political Attitudes in a sample of Melbourne Voters: A survey during the federal elections of 1963*).

de politiek, conformeren zich spoedig aan het partij-standpunt. Voor de keuze staand of zij een invloedrijk politicus willen worden of 'pure in the wilderness' zullen blijven, kiezen zij voor het eerste. Abrams en Little wijzen in dit verband op de kracht van het Engelse partijenstelsel. De jonge activisten zien zich genoodzaakt om zich 'whatever their first hopes' te schikken in de bestaande instituten. Het zijn de politieke partijen die hun wil weten op te leggen en de pas aangeven. Zij kunnen dit doen, omdat buiten deze partijen 'there is nowhere else to go'.

De jonge kiezers in Frankrijk

Welk een invloed dit partijstelsel in Engeland heeft, blijkt, als men de situatie opneemt in andere Europese landen. De Franse pre-adviseurs, met name, geven een beeld van de politieke gedragingen van jonge kiezers, dat in vrijwel alle opzichten afwijkt van de bevindingen van Abrams en Little. René Rémond signaleert in 'La Jeunesse et la Vie Politique en France' dat er wel degelijk sprake is van een generatieverschil '... chaque génération est enfermée dans sa propre expérience, la jeunesse a d'autres raisons de s'intéresser à la politique et même d'autres façons de la concevoir que la génération précédente...'

Dit generatieverschil uit zich echter niet in een verschillende mate van politieke belangstelling, maar veeleer in een verschillende opvatting over wat eigenlijk 'politiek' is.

Rémond signaleert een opmerkelijke verschuiving in de wijze van politieke participatie. De politieke partijen verliezen terrein: '... leur langage lui paraît d'un autre âge, les préoccupations désuètes...'. Daarentegen neemt de belangstelling voor allerhande belangengroepen die zich slechts zijdelings met politiek bezighouden, sterk toe. Het zijn de 'Jeunes Agriculteurs', 'Jeunes Patrons', 'Jeunes Cadres', 'Jeunes Chirurgiens - Dentistes', 'Jeunes Avocats', 'Jeunes Agrégés', die een periode van bloei doormaken. Een ontwikkeling die, in heel West-Europa, wordt onderstreept door de opkomst van het studentensyndicalisme.

Blijkbaar is er hier, in tegenstelling tot Engeland, wel degelijk een alternatieve uitweg voor politieke dadendrang. De vraag dringt zich op, of de door Rémond gesignaleerde ontwikkeling niet uitsluitend opgaat voor de Vijfde Republiek met zijn in verval geraakt partijstelsel. Rémond zelf heeft bepaald niet de pretentie, dat zijn zienswijze een universele geldigheid zou verdienen. Maar toch kan men zich afvragen of een vergelijking van de bevindingen van Abrams en Little enerzijds en Rémond anderzijds ons niet op een

spoor zetten. Is er, nog afgezien van een eventueel causaal verband, niet sprake van een samenhang tussen de levensvatbaarheid van een partijensysteem en de aard der politieke participatie van jonge kiezers? Is de kwantitatieve betekenis van jongerenorganisaties als door Rémond geschetst geen indicator van de attractiviteit der partijen? Als dit zo is, dan staat de Franse situatie niet op zichzelf, maar vormt een extreem geval, dat als zodanig toch wel degelijk indicatief is voor een ontwikkeling die zich in geheel West-Europa dreigt te voltrekken.

De jonge kiezers in Nederland

Daudt en Lange ('Youth and Politics in the Netherlands') constateren in een zgn. 'pilotstudy' dat jonge (potentiële) kiezers (15-24-jarigen) in Nederland minder geïnvolveerd zijn in de politiek dan oudere kiezers. Dit blijkt echter geen verband te houden met hun leeftijd: de belangstelling van mannelijke jonge kiezers voor de politiek blijkt nauwelijks minder te zijn dan die der oudere kiezers. Het is de zeer geringe belangstelling van de jonge meisjes die het totaalbeeld van deze leeftijdscategorie bepaalt.

Het feit, dat de jonge mannen zich in de mate van politieke interesse niet onderscheiden van de ouderen, betekent niet, dat er geen verschillen zijn in de aard van die belangstelling. Zo blijkt uit de politieke voorkeur, dat zij minder gebonden zijn aan de grote politieke partijen (KVP en PvdA) dan de oudere kiezers. De kleinere partijen (ARP, VVD en CHU) blijken, met name op jongemannen, een relatief grotere aantrekkingskracht uit te oefenen.

Het antwoord op de vraag 'Als u het woord politiek hoort, waaraan denkt u dan het eerst?' is echter misschien nog wel de duidelijkste aanwijzing dat zich wellicht ook in Nederland een kentering aan het voltrekken is in de opvatting over wat politiek is: 27% van de jonge kiezers denken daarbij aan 'de regering' (20% der oudere kiezers). Slechts 3% van de jongeren denkt aan 'moeilijkheden' en 'narigheid,' een opvatting die bij de ouderen 12% scoort! Betekent dit, dat ook in Nederland het beeld dat men heeft van de 'politiek' evolueert? Dat men steeds minder denkt aan 'partijen', 'politieke conflicten', 'parlementaire strijd', enz., en steeds meer aan 'regeringsbeleid', 'ministeriële beslissingen', enz?²

² Eén van de meest pikante bevindingen in dit onderzoek is overigens het feit, dat van de kamerleden de 'oppositieleiders' Vondeling en Koekoek, bij alle kiezers de grootste bekendheid genieten.

De jonge kiezer in West-Duitsland

De bevindingen van Walter Jaide ('Jeunesse et Politique dans la République Fédérale Allemande') wijzen op het eerste gezicht op een mate van tevredenheid onder de Duitse jongeren over hun politieke systeem, die bepaald niet geringer is dan elders in West-Europa.

Een poging tot typologisering van de politieke interesse van jonge kiezers levert het volgende resultaat op:

geëngageerden	12%
geïnteresseerden	34%
onverschilligen	46%
sceptici	5 à 7%
negatieven	1 à 3%
	<hr/>
	100%

Een vraag naar het aantal partijen, dat zij het meest wenselijk achten werd als volgt beantwoord:

één partij	9%
twee partijen	18%
meer partijen	57%
'weet niet'	15%
geen antwoord	1%
	<hr/>
	100%

Echter, doorvragend naar de opvattingen over brandende vraagstukken, ontdekte Jaide enkele frappante generatieverschillen.

Zo bleek 60% van de jonge kiezers zeer positief te staan tegenover uitbreiding van de hulp aan ontwikkelingslanden (vs. 30% van de oudere kiezers); 32% van de jonge kiezers is vóór opheffing van het verbod van de communistische partij (vs. 8% van de oudere kiezers); 40% van de jonge kiezers verklaarde zich voorstander van een neutraal herenigd Duitsland (vs. 22 à 30% van de oudere kiezers).

Met name deze laatste bevindingen gaven aanleiding tot een heftige discussie tijdens het congres. Verschillende sprekers trokken Jaide's conclusie in twijfel, dat de jonge generatie in West-Duitsland zich in grote meerderheid zou conformeren aan de partijpolitieke inzichten. Jaide had zich o.m. beroepen op het feit, dat ook de jonge generatie toch maar voorstander van hereniging is. Zijn opponenten wezen erop, dat men wel van zeer goede huize

moet komen, wil men zich in West-Duitsland aan de conformistische taboes rondom het begrip 'hereniging' onttrekken. Des te opvallender, vonden zij, dat de hang naar neutralisme onder de jongeren zo sterk blijkt te leven . . .

Du Principat

Het is wel duidelijk, dat de politieke bewustwording van de jonge generatie zich op het Westeuropes continent onder andere omstandigheden voltrekt dan in Engeland.

Veel minder dan in Engeland functioneren de politieke partijen hier als 'referentiegroepen'. Andere, niet primair op de politiek georiënteerde groepen, nemen deze functie meer en meer over.

Heeft deze ontwikkeling gevolgen voor de toekomstige structurering van het politieke systeem in die landen? Hoe zal het democratisch proces zich in de toekomst voltrekken als de politieke partijen, met name ook ten aanzien van de *selectie*, het initiatief verliezen aan andere groeperingen? Het is deze vraagstelling die Bertrand de Jouvenel heeft geïnspireerd tot zijn '*Du Principat*', een preadvies ten behoeve van de zittingen gewijd aan het thema 'politiek leiderschap'. Het 'Principat' is een regeringsvorm, waarin het feitelijk leiderschap in handen is van één persoon, geheel afgezien nog van de vraag, of deze persoon zijn machtsperiode bekleedt als president, eerste minister of bondskanselier.

Volgens De Jouvenel vertonen de meeste politieke régimes de neiging om zich in deze richting te ontwikkelen. Het toenemend gewicht van de executieve ten opzichte van het parlement, de toenemende personalisering van de politiek onder invloed van de televisie, de vervaging der politieke tegenstellingen en de groeiende neiging tot samenwerking in plaats van concurrentie, leiden stuk voor stuk tot een 'hermonarchisering' van het politieke systeem. Het ware beter, aldus De Jouvenel, dat men, in plaats van zich uit te sloven om argumenten te bedenken die de realiteit kunnen versluieren, zich beijvert om tijdig een aantal 'checks and balances' in het nieuwe systeem aan te brengen, die zouden kunnen voorkomen dat het 'persoonlijk régime' uitgroeit tot een moderne tyrannie.

De Jouvenel schrijft de politieke partijen als 'countervailing powers' af. De toenemende complexiteit van het maatschappelijk bestel, de dynamiek der technologische revolutie, de 'stroomversnelling der tijden', hebben geleid tot een 'minorisation du parlement'.

De volksvertegenwoordiger heeft, aldus De Jouvenel, het initia-

tief verloren aan de experts. Het is in de opkomst van deze experts, dat men het tegenwicht moet zoeken tegen eventuele machtsmisbruiken van het persoonlijk leiderschap. De Jouvenel ziet een drietal vormen van specialistisch tegenwicht:

- a. een efficiënte organisatie van het bestuursapparaat die voldoende ruimte biedt aan een zelfstandige besluitvorming op allerlei gespecialiseerde deelgebieden;
- b. een reorganisatie van het representatieve systeem in die zin, dat alle, bij een bepaalde besluitvorming betrokken belangengroepen zich kunnen doen horen;
- c. een uitbouw van de administratieve rechtspraak, opdat de individuele burger voldoende rechtsbescherming heeft tegen ambtelijke willekeur.

Futurible

Met 'Du Principat' probeert De Jouvenel meer dan alleen maar een schets te geven van een toekomstig politiek bestel. Dit pre-advies was tevens bedoeld als proeve van bekwaamheid van één van de eerste beoefenaren van een nieuwe tak der politieke wetenschap: de politieke prognostiek, door De Jouvenel 'Futurible' gedoopt (van 'future possible').

De beoefenaar van de *wetenschap* der politiek moet in staat zijn mogelijke ontwikkelingen in het politieke proces te voorzien. De politicus wordt uit hoofde van zijn verantwoordelijkheid dagelijks geconfronteerd met de toekomst ('gouverner c'est prévoir'). Daarom zou hij zich daarbij niet laten begeleiden door de politicoloog, die met zijn theoretische kennis van het politieke systeem, zou kunnen wijzen op eventuele politiek-structurele gevolgen van bepaalde beslissingen? Rijkskanselier Brüning besliste in 1930 op advies van zijn financiële experts, dat zijn voornaamste doelstelling voortaan zou zijn: het herstel van het begrotingsevenwicht. Wanneer hij advies zou hebben ingewonnen van een politicoloog, dan zou deze evt. hebben kunnen wijzen op de politieke gevaren die aan een dergelijk financieel economisch beleid verbonden kunnen zijn . . .

Het minste wat de politicoloog toekomt, aldus De Jouvenel, is dat hij een plaats krijgt temidden van de andere adviseurs die de politicus bijstaan bij het uitstippelen van zijn toekomstig beleid. Niet, omdat hij in staat zou zijn een blauwdruk voor een toekomstige maatschappij te verschaffen, maar omdat hij, meer dan enig ander, in staat is op evt. politiek-structurele consequenties van bepaalde beslissingen te wijzen en op die manier ertoe kan bijdragen dat ernstige ontsporingen worden voorkomen.

Dat de politicoloog niet in staat is een blauwdruk voor een toekomstige maatschappij te verschaffen (zelfs niet voor de politieke structurering van die maatschappij) heeft De Jouvenel met zijn 'Principat' wel bewezen. Dat er allereerst een tendens naar persoonlijk leiderschap aanwezig is, valt eventueel nog wel te verdedigen, maar dat deze voldoende tegenspel zou krijgen van een onpersoonlijk corps van technici en bureaucraten is zeer twijfelachtig. De Jouvenel is, ondanks het feit dat zijn stavende voorbeelden aan alle landen en alle tijden zijn ontleend, toch teveel plaats- en tijdgebonden gebleken. Zijn schets van de toekomst gaat op voor het Frankrijk van vandaag en misschien nog vóór de omliggende landen van morgen.

Maar deze schets gaat bepaald niet op voor de parlementaire democratie in Engeland. Weliswaar is ook daar de personaliserings-tendens duidelijk merkbaar, maar het is niet alleen de 'Prime Minister', die hiervan heeft geprofiteerd, ook zijn schaduw: de 'Leader of the Opposition'. Er zijn dus zelfs in de 'Principat' andere, meer democratische 'checks and balances' denkbaar dan die der weerbarstige bureaucraten.

Als De Jouvenel iets aantoonde, dan is het wel dat het in West-Europa de hoogste tijd is om onze politiek-structurele instellingen zodanig te herzien, dat een 'Principat' als door hem aangekondigd nog kan worden voorkomen. Daarmee heeft De Jouvenel het bestaansrecht van de 'futuriblist' meer dan aangetoond. Hem wacht een rijk arbeidsveld:

1. Hij kan de mogelijke politieke gevolgen van niet-politieke structuurontwikkelingen aangeven. Wat zullen de politieke bijverschijnselen zijn van bijv. de automatisering, de toenemende betekenis der massa-communicatiemiddelen, de opkomst van de kernenergie, de vervolmaking van de conjunctuurpolitiek, de (sub)-urbanisatie, enz.?

2. Hij kan proberen bepaalde politieke 'conjunctuur'-verschijnselen te onderkennen. De 'swing of the pendulum' in een tweepartijensysteem, de periodieke invloed van naderende presidentsverkiezingen in de VS op de intensiteit der internationale spanningen, enz.

3. Hij dient echter vóór alles evt. wijzigingen in het politiek-institutionele bestel tijdig te onderkennen. Vooral tijdig! De politicoloog moet de tekortkomingen van de politieke instellingen voorzien, nog voordat deze algemeen ontevredenheid oproepen en in diskrediet dreigen te geraken. In dat geval, immers, is er nog tijd de instellingen aan de gewijzigde omstandigheden aan te passen.

4. Hij dient tenslotte met grote bescheidenheid, zijn partijtje mee te blazen in het specialistenorkest, waarvan de politicus de dirigent is. Met grote bescheidenheid, want de technieken die hem ter beschikking staan, laten hem niet toe te pretenderen, dat hij meer dan enkele mogelijke konsekwenties van bepaalde beleidsbeslissingen kan voorzien. Zijn positie is te vergelijken met die van de secondant van een schaakkampioen. Beter dan de kampioen, die gevangen is in de strategie die hij, al spelende, heeft uitgestippeld, kan de vrij tegenover de partij staande secondant bij het analyseren van een afgebroken stelling zijn theoretische kennis aanwenden om mogelijke verwickelingen te voorzien.

Slotbeschouwing

Het sterkste argument van De Jouvenel in zijn pleidooi voor 'futurible' is zijn verwijzing naar het feit, dat het al gebeurt. Elke politicus die zichzelf respecteert ziet vooruit: 'De wereld van morgen'. 'De maatschappij van morgen'. 'De partij van morgen' zijn veel gebruikte etiketten in de Nederlandse politiek.

Maar ook de meest voorzichtige politicologen beoefenen de kunst van het voorspellen; 'De ijzeren wet der bureaucrativering', 'Het einde van het tijdperk der ideologieën', 'Het functieverlies der politieke partijen', 'De technocratisering van de politieke besluitvorming', enz. zijn veel voorkomende voorspellingen, ook al worden ze soms keurig verpakt in een zgn. onweerlegbare analyse van het heden.

De Jouvenels pleidooi is in feite niet veel anders dan een beroep op de hedendaagse voorspellers, om zich hun prognostische gaven bewust te worden en hun methoden en bevindingen te systematiseren.

Hoezeer dit nodig is, bleek wel uit de beschouwingen over 'Jeugd en Politiek'. Ondanks de vele uiteenlopende opvattingen over de politieke betekenis van de jonge generatie heerste er een communis opinio over de grote invloed die het huidige politieke systeem heeft op de politieke beeldvorming van de 'mensen van morgen'. En over het feit, dat de politieke beeldvorming van de jongeren van vandaag van invloed zal zijn op de functionering van het politieke systeem van morgen.

Het is daarbij duidelijk geworden dat de parlementaire democratie van vandaag op een tweesprong staat. Welke weg zal zij inslaan?

De Engelse, waar het tweepartijstelsel de politieke partijen vooralsnog voldoende kansen blijkt te bieden om de politieke op-

vattingen der jonge kiezers te kanaliseren en op die wijze haar continuïteit veilig te stellen?

Of die van het 'Principat', waar experts en belangengroepen het initiatief van de partijen overnemen? Of deze laatste ontwikkeling er één is die onze democratische gezindheid voldoende kan bevredigen, is een vraag die belangrijk genoeg is om zowel politicologen als politici ertoe te brengen eens verder te kijken dan resp. de vorige en de volgende verkiezing.